

УДК 911.3

Сливка Р.Р.,
кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії та природознавства
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Закутинська І.І.,
кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії та природознавства
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Глуханюк Б.В.,
магістрант кафедри географії та природознавства
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

ПРОСТОРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ДОНБАСУ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННОГО УРБІЦИДУ

У статті розкрито явище урбіциду і розглянуто основні підходи до його інтерпретації в географічній літературі. Запропоновано авторську типізацію цього явища. Головну увагу приділено просторовим особливостям прояву урбіциду на Донбасі.

Ключові слова: урбіцид, міський простір, воєнний урбіцид, лінія зіткнення, Донбас.

В статье раскрыто явление урбицида и рассмотрены основные подходы к его интерпретации в географической литературе. Предложена авторская типизация этого явления. Главное внимание уделено пространственным особенностям проявления урбицида на Донбассе.

Ключевые слова: урбицид, городское пространство, военный урбицид, линия столкновения, Донбасс.

Slyvka R.R., Glukhaniuk B.V., Zakutynska I.I. SPATIAL TRANSFORMATIONS OF THE URBAN ENVIRONMENT OF DONBAS UNDER THE INFLUENCE OF MILITARY URBICIDE

The article deals with the urbicide phenomenon and the basic approaches to its interpretation in the geographical literature. Author's typification of this phenomenon is proposed. The main attention is paid to the spatial features of the urbicide manifestations in the Donbas region.

Key words: urbicide, urban space, military urbicide, confrontation line, Donbas region.

Постановка проблеми. Міське населення становить більшість населення світу, а саме 54% [14]. Міста вразливі до прояву руйнівних природних і антропогенних процесів. Деструкція міського середовища зумовлює негативні наслідки для довкілля, а також соціуму, зокрема, пов'язані із примусовими і стихійними дезурбанізацією, деіндустріалізацією та ін. Географія все більше уваги приділяє проблемі конфліктів. Збройне насильство спрямоване на військових, цивільних осіб, а також житло, меморіальні споруди, транспортну, соціальну і виробничу інфраструктури. В Україні є гостра необхідність таких досліджень у зв'язку з військовими діями на Донбасі. Заступник генсека Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) з гуманітарних питань У. Мюллер на конферен-

ції, присвяченій гуманітарній кризі на сході України, закликала краще інформувати громадськість про щоденне насильство й умови життя на Донбасі [22].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «урбіцид» означає «насильство щодо міст» (від лат. urbs – «місто», та occido – «різанина», caedere – «різати, вбивати») [41]. У професійній літературі урбіцид описаний недавно. Книги Старого Завіту «Єремія» і «Плач Єремії» змальовують це явище [28]. Термін уперше вжив британський письменник-фантаст М. Муркок 1963 р., пізніше він вживався критиками міської реконструкції 1960-х рр. у Сполучених Штатах Америки (далі – США), які наголошували на впливі агресивної ревіталізації міст на соціальну

життєдіяльність населення [38, с. 98]. М. Берман і Б. Богданович використали поняття «урбіцид» у контексті наслідків військових конфліктів, а саме балканських воєн, коли спостерігалися акти насильства, спрямованого на знищення міського середовища (облога Сараєво 5 квітня 1992 р. – 29 лютого 1996 р.). Даний термін також вживали на означення насильства щодо міського ландшафту під час сербсько-хорватської війни [34]. Більш пізнє визначення урбіциду пов'язане з палестинськими містами Західного Берега і Сектора Гази. Тут, окрім деструкції, відбувається планування й будівництво нових ізраїльських поселень, що також сприймається як руйнація усталеного міського простору [30, с. 85].

Проблемі урбіциду у своїх працях приділили увагу М. Берман [28], М. Ковард [31], Дж. Егню [26], А. Рамадан [34], С. Фрегонезе [33]. В Україні є низка монографій, де відображені різноманітні аспекти прояву руйнування міського середовища внаслідок війни на Донбасі, які написані авторськими колективами за редакцією Е. Лібанової [6] та В. Горбуліна [5]. А. Мозговий доводить, що конфліктогенність має сприйматися як невід'ємна атрибутивна риса міського розвитку [10, 11]. Окремі аспекти урбіциду в межах Луганської області розглядають І. Мельник [9], Н. Гусева, О. Задесенцев [4], у контексті всього Донбасу – Р. Сливка, І. Закутинська й ін. [38; 39].

За М. Берманом, урбіцид – деструктивне явище, яке проявляється у фізичному знищенні міста чи його компонентних частин [28]. М. Бонайн визначає урбіцид як специфічну політику і стратегію деструкції міської тканини і міст із метою управління, витіснення або усунення населення [30, с. 85]. Р. Беван стверджує, що навіть коли будівлі не розташовані на шляху військової сили, вони можуть бути її ціллю, оскільки архітектура набула тотемічної якості [29]. У своїх працях М. Ковард висловлює думку, що «урбіцид» – це термін, подібний до геноциду, він має таку ж логіку [32, с. 44].

Суспільства створюють міські простори, які найкраще виражають їхні потреби; простори, навпаки, обмежують чи роблять можливим суспільний розвиток. Люди живуть у власно створеному середовищі, наповненому спору-

дами, що представляють їхню ідентичність, колективну пам'ять і культуру. Це середовище публічного простору, у свою чергу, формує свідомість людей, які його створили. Отже, суспільства організуються через сукупність дискурсивних логік, що застосовуються в повсякденних просторах, і завдяки цим практикам просторові структури (будинки, вулиці, площі, пам'ятники, парки, сквери) знаходять своє чітко визначене місце, контролюються, виключаються, руйнуються або політизуються. Ось чому напад на міський простір можна сприймати як напад на людей. Незалежно від того, чи руйнуються окремі структури, чи йдеться про масштабне явище урбіциду, де все середовище та більша частина, що його символізує, руйнуються, важливим є сам зміст, на який ця дія вказує [42].

Вирізняють дві головні групи причин урбіциду: соціальні і природні [31]. На наш погляд, соціальні причини можуть бути зумовлені: 1) випадковими, помилковими, неусвідомленими, ненавмисними діями (техногенні катастрофи); 2) зовнішньою політичною та соціально-економічною кон'юнктурою, насильницькими конфліктами; 3) внутрішньою політикою формування міського простору (демілітаризація, деіндустріалізація, знищення міських нетрів та гетто, реконструкція занепалих районів заради їх ревіталізації чи зміни функціонального призначення) або ж цілеспрямованими насильницькими діями (військові дії, етнічні чистки, депортації). Є різні ступені руйнування міського середовища. Залежно від ступеня руйнування міського середовища внаслідок насильницького конфлікту можна виділити урбіцид абсолютний (за втрати містом свого функціонального значення) і урбіцид обмежений (коли місто спроможне відродити втрачене). У рамках обмеженого урбіциду виділяємо три підтипи: 1) урбіцид із повним відновленням функціональної спроможності міста та довоєнної кількості населення; 2) урбіцид із повним відновленням функціональної спроможності міста і чисельністю населення меншою, ніж 75% від довоєнної; 3) урбіцид із неповним відновленням функціональної спроможності міста та меншою, ніж 75% від довоєнної чисельністю населення [17].

Для систематизації відомостей про руйнування міського середовища пропонуємо власну типізацію проявів антропогенного урбіциду (рис. 1).

Постановка завдання. Мета статті – визначити прояви воєнного насильства проти міст і встановити просторові прояви урбіциду в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головний емпіричний матеріал базується на використанні звітів міжнародних організацій, звітів профільних міністерств України, відкритих джерел інформації про конфлікт на Сході України, публіцистичних праць військових журналістів. Певним методологічним обмеженням даної роботи є опис проявів руйнування міського середовища внаслідок конфлікту на Донбасі, що не позбавляє емоційного забарвлення коментарів щодо жертв і руйнувань, які зазнав вражений війною регіон, неможливість об'єктивної оцінки ступеня прояву урбіциду на підконтрольній так званім Донецькій Народній Республіці (далі – ДНР) і

Луганській Народній Республіці (далі – ЛНР) території. Особливою ґрунтовністю відзначається «Огляд гуманітарних потреб: Україна», підготований Гуманітарною групою ООН в Україні [15]. Аналіз моніторингової місії ООН із дотримання прав людини (HRMMU) [40] дав можливість встановити просторові особливості проявів військового урбіциду на території Донбасу упродовж періоду активних військових дій від квітня 2014 р. до зими 2018 р.

Історично місто використовувалося для захисту населення, яке жило під захистом мурів, бої відбувалися за межами міських стін або на його межі, зрідка безпосередньо поселення ставало полем битви. Проте в XIX – XX ст. міста все частіше стають театром військових дій. У Другій світовій війні найкривавішими битвами в міському середовищі стали Сталінградська битва та битва за Берлін, свідоме руйнування міст відбувалось під час масових «килимових бомбардувань» міст і спланованих їх підривів у межах тактики «випаленої землі». За наслідками Другої світової війни вимога правового захисту цивільного населення від безпосередніх військових дій відобразилася в міжнародному праві, наприклад, у ст. 8 (2) (b) (iv) Статуту Міжнародних кримінальних судів [27]. На практиці спостерігається постійне порушення цієї норми, йдеться про Бейрут, Грозний, Сектор Газа, Алеппо, Хомс, Ідліб, зрештою, Донбас.

Міський театр військових дій характеризується багатомірністю. Він складається з поєднання горизонтальних, вертикальних, внутрішніх і зовнішніх площин і форм, які накладені на рельєф місцевості. Такі умови дозволяють певний час надавати захист від враження важкою зброєю. Проте внаслідок воєнних дій зменшується вертикальна межа міст через ураження високих споруд терактами чи військовими атаками. Структурна щільність

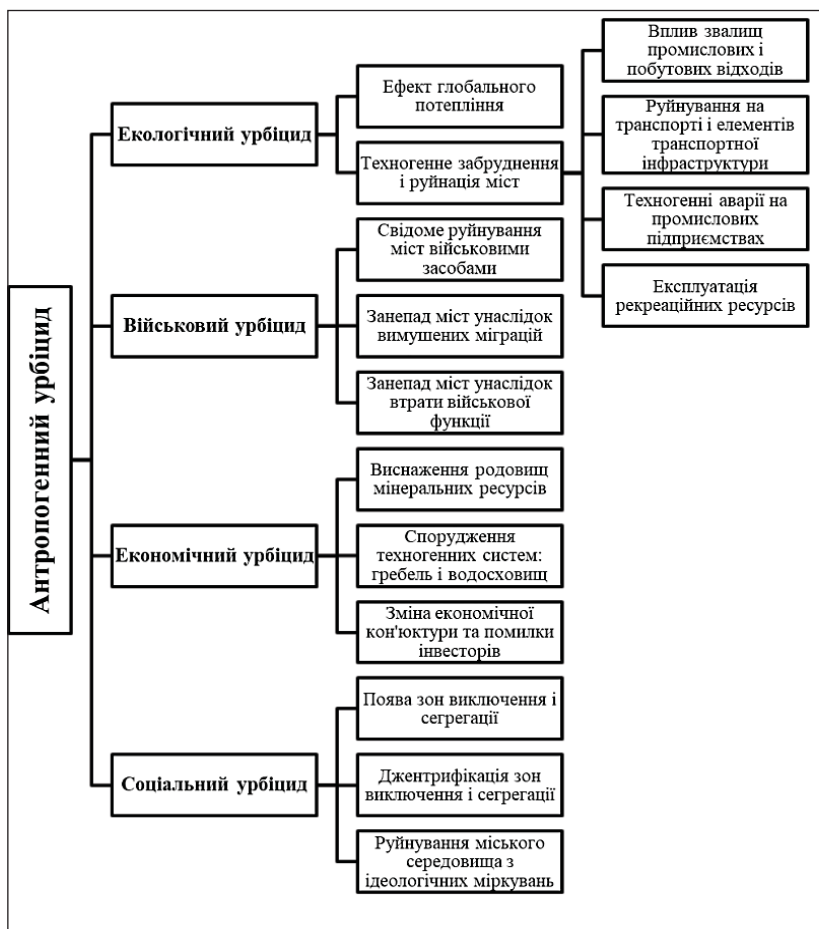

Рис. 1. Типізація антропогенного урбіциду

такого простору передбачає розміщення невеликих підрозділів і цивільних всередині споруд, які є укриттям, але зменшують огляд і спроможність військових одиниць до взаємодії, знижують ефективність зброї і мобільність бойових підрозділів. Особливо небезпечними є індустріальні зони, де широко використовують легкозаймисті матеріали і речовини. Тут високий ризик використання населення за живий щит.

Конфлікти суттєво впливають на структурування міського середовища. На місці зруйнованого розгортається новий урбопростір із новими способами і технологіями контролю, наприклад, через перетворення окремих їхніх частин на гетто чи встановлення зон обмеження (території «но-го») для появи певних осіб і процесів (наприклад, для протестних акцій). Тобто на практиці системна «політика урбіциду» втілюється в планомірній зміні старого простору, для того, щоб він не асоціювався в мешканців зі старим політичним режимом і цінностями. Прикладом є докорінна перебудова столиці Чечні після війни.

На жаль, руйнування не минули густозаселеного міського середовища Донбасу і Приазов'я під час війни, яка триває із 2014 р. дотепер. За даними гуманітарного офісу ООН, 2017 р. тривалий конфлікт мав величезний вплив на 4,4 млн. українців [21]. На наш погляд, можна виокремити чотири періоди з особливим проявом руйнування міського середовища:

Перший період (з початку збройних сутичок у квітні 2014 р. до 20–30 червня, дати одностороннього припинення вогню українськими підрозділами). Упродовж цього періоду групи озброєних людей, добре організовані і координовані, захопили громадські споруди, відділення міліції й інших органів безпеки в малих і великих містах Донецької і Луганської областей. 14 квітня український уряд розпочав антитерористичну операцію для відновлення контролю над цими територіями. На початковій фазі конфлікту не було єдиної лінії протистояння між збройними силами України (далі – ЗСУ) та незаконними збройними угрупованнями. Військові дії тривали в густонаселених районах Донбасу, що призвело до травм і поранень серед місцевого населення, руйнування житло-

вого сектора, промислових об'єктів, соціальної, промислової та транспортної інфраструктури. Протистояння мало ареальний характер на більшості територій Донецька, Маріуполя, Луганська й інших великих міст Донбасу і Приазов'я. На цьому етапі незаконні збройні загопи зосереджували свою діяльність на захопленні ключових адміністративних структур, встановленні контролю над військовими підрозділами й офісами силових структур. Українські збройні загопи, в яких були задіяні армія, Національна гвардія, Служба безпеки України (далі – СБУ) та волонтери, виступили проти них. Протягом цього періоду найзапекліша боротьба точилася навколо Слов'янська і Краматорська, які перебували під контролем бойовиків із квітня 2014 р. Під час боїв спричинені серйозні пошкодження цивільних об'єктів, серед яких житлові будинки. Найважливіші битви відбулися в центрі міста, біля військових частин, транспортних вузлів, зокрема аеропортів Луганська та Донецька. Отже, із самого початку квітня 2014 р. конфлікт був спрямований на руйнування будівель і міської інфраструктури. 13 червня 2014 р. підрозділ терористів вперше обстріляв цивільний об'єкт у районі населеного пункту Добропілля із РСЗВ БМ-21 «Град» [20, с. 39]. Це був фактичний початок застосування важкого озброєння, що спричинило значні руйнування міського середовища. Застосування проти цивільних об'єктів такого типу зброї, яка характеризується невибірковою враженню цілей, заборонене Женевською конвенцією [20, с. 39]. Атак зазнали і промислові об'єкти. 17 вересня 2014 р. бойовики обстріляли Луганську ТЕС [7].

Другий період (1 липня 2014 р. – 5 вересня 2014 р., укладання тристоронньої Мінської угоди). Початок цього етапу конфлікту пов'язаний з успішними діями ЗСУ й інших збройних груп. У результаті цього в кількох районах міста бойовики були оточені. Звільнені такі важливі міста, як: Артемівськ, Краматорськ, Дружківка, Костянтинівка, Слов'янськ, Северодонецьк, Дзержинськ. Бойові лінії перейшли до Донецької та Луганської околиць, а також низки інших населених пунктів, як-от: Авдіївка, Дебальцево, Горлівка, Сніжне, Степанівка та Ясинувате в Донецькій області,

Первомайська в Луганській області. На середину липня 2014 р. територія, контрольована ДНР і ЛНР на Донбасі, скоротилася вдвічі, якщо порівняти із травнем того ж року [20, с. 50]. У цей час використовується все більше важкого озброєння, зокрема артилерія, ракети, танки, військова авіація та вертольоти, що спричинило руйнування міського середовища. Крім того, моніторингова місія HRMMU підтверджує, що тогочасні інтенсивні бойові дії з використанням важкої зброї в населених пунктах та навколо призводять до руйнування міст і сіл, руйнування житлових будинків та загибелі все більшої кількості мешканців [35, с. 3]. Задіяні в середині серпня 2014 р. регулярні формування російської армії завдали важких ударів українській армії на кордоні, під Луганськом, Іловайськом і Маріуполем, деблокували анклав [3]. Внаслідок серпневого наступу проросійських формувань Луганський аеропорт повторно потрапив в оточення, будівлі були вщент зруйновані російською артилерією. У ніч на 1 вересня 2014 р. українські захисники вийшли з аеропорту після 146 днів його оборони. Після підписання Першої мінської угоди про тимчасове перемир'я 5 вересня бої не тільки не припинилися, але набули особливо жорсткої форми. Станом на 17 вересня 2014 р., за попередніми підрахунками, у Станиці Луганській масованих обстрілів зазнали щонайменше 40% житлових будинків, сильно пошкоджено чимало адміністративних будівель [25]. Через постійні обстріли станом на середину листопада 2014 р. в Авдіївці було відсутнє автобусне та залізничне сполучення, централізоване водо- та теплопостачання, не працювали низка адміністративних установ, школи, банківські установи, крім відділень «Ощадбанку» [2]. Незаконні збройні формування націлювалися на критичні комунальні об'єкти, як-от лінії водопостачання, електроенергії та каналізаційні колектори. Громадські та приватні об'єкти були незаконно зайняті, житлові приміщення зруйновані. Банки пограбовані, а вугільні шахти зазнали атак. Залізниця підірвана. Лікарні та клініки були змушені припинити роботу, а основні медичні та невідкладні медичні послуги стали дефіцитними або зовсім недоступними [35, с. 3]. За даними Міністерства регіонального розвитку

України, у вересні 2014 р. в Донецькій області зазнали значних ушкоджень 28 міст обласного підпорядкування (3,67 млн. ос.) та 18 районів (650 тис. ос.), 21 місто (3,390 тис. ос.), 13 районів (520 тис. ос.). У Луганській області бої завдали значної шкоди 14 містам регіонального підпорядкування (1,6 млн. ос.) і 8 районів (350 тис. ос.) [19, с. 41]. Цей період закінчився контратакою незаконних збройних угруповань ДНР і ЛНР за підтримки збройних підрозділів Російської Федерації (далі – РФ) та оснащених зброєю громадян Росії. Відбувалось спорадичне використання важкої зброї, що призвело до значного руйнування міського середовища, особливо поблизу Донецького аеропорту, Іловайська та Станиці Луганської [20, с. 59].

Третій період (6 вересня 2014 р. – 11–12 лютого 2015 р., дати підписання Другої Мінської угоди). Етап пов'язаний із безпосереднім втручанням військових сил у конфлікт і повномасштабним використанням важких озброєнь, що спричинило значне руйнування міського середовища. Станом на серпень 2015 р. армійські корпуси на території ОРДЛО мали: 450 танків, 950 бойових бронемашин (БМП, БТР, БМД), 370 гармат, 200 систем залпового вогню [17]. Це період формування лінії зіткнення між силами антитерористичної операції (далі – АТО) та проросійськими силами, руйнування основної міської інфраструктури. Фактично був сформований справжній фронт. Ця лінія була призначена Мінськими угодами, але негайно порушена з нападом проросійських військ у Приазов'ї. Протягом 3-го періоду загострення конфронтації найгарячішими точками в Донецькій області стали: практично вся лінія фронту за периметром Дебальцівського плацдарму, район Донецького аеропорту і напрямок на Авдіївку, південний напрямок від Донецька (Оленівка – Тельманове) та Маріупольський напрямок. У Луганській області, крім обстрілів і перманентних спроб наступу на західний фланг Дебальцівського плацдарму, бойовики вели активні дії в напрямку населених пунктів Щастя і Станиця Луганська [20, с. 79]. Проте вздовж лінії конфронтації використання невибіркового обстрілу в житлових районах призвело до вбивства цивільних осіб, а також до завдання шкоди майну й інфраструктурі

[35, с. 3]. Протягом цього періоду вразливість міських жителів значно збільшилася, знизився доступ до освіти, медицини, джерел питної води та продуктів харчування. Траплялися провокаційні напади на міста, які контролювали бойовики, для перекладу відповідальності на українську сторону, залякування населення для підтримки військової мобілізації їхньої сторони. Ракетні обстріли з реактивних систем залпового вогню здійснювалися з районів, контрольованих незаконними збройними групами [36, с. 7]. Так, 10 лютого з позиції в районі Горлівки дві РСЗВ проросійських сил завдали удару по Краматорську, підконтрольному українським військам (17 людей загинуло, 47 поранені, 41 міська будівля була пошкоджена) [20, с. 86]. 24 січня 2015 р. Маріуполь обстріляний із реактивних систем, внаслідок чого загинула 31 людина і 117 постраждали.

Четвертий період (з моменту підписання Другої Мінської угоди, з 12 лютого 2015 р., дотепер). Завдяки Другій Мінській угоді було вилучено важку зброю з лінії конфронтації, що дещо зменшило руйнування міської інфраструктури та кількість жертв. Місія НМРРУ зазначала, що люди, які живуть на територіях, контрольованих збройними групами, стикаються з перешкодами під час здійсненні будь-яких прав людини: громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних. Ускладнений доступ до кваліфікованих медичних послуг і соціальних виплат. Щоб отримати їх, мешканцям тимчасово окупованих територій довелося або рухатися, або регулярно перетинати лінію конфронтації, щоб потрапити до районів, контрольованих урядом [37].

Упродовж цього періоду прояви урбіциду були найбільш помітні в так званій буферній зоні, вздовж 457 км лінії зіткнення (Рис. 2).

Під час збройних конфліктів лінія зіткнення (припинення вогню) є ситуативною межею, яка спроможна впливати на макрорівні – на державу загалом, на мезорівні – на адміністративний регіон, на мікрорівні – на населені пункти, які входять у так звану сіру зону і є найбільш вразливими через свій невизначений статус. Лінії зіткнення притаманні такі характеристики:

1. Яскраво виражена бар'єрна функція й обмежена комунікативна функція.
2. Просторово-часова мінливість. Наприклад, на лінії зіткнення на Донбасі постійно розбудовується система окопів, позиції сторін конфлікту зближуються. Унаслідок маневрів і бойових зіткнень відбувається витіснення противниками один одного із зайнятих раніше позицій, результатом чого є те, що лінія розмежування помітно зміщується, що веде до переходу контролю над населеними пунктами.

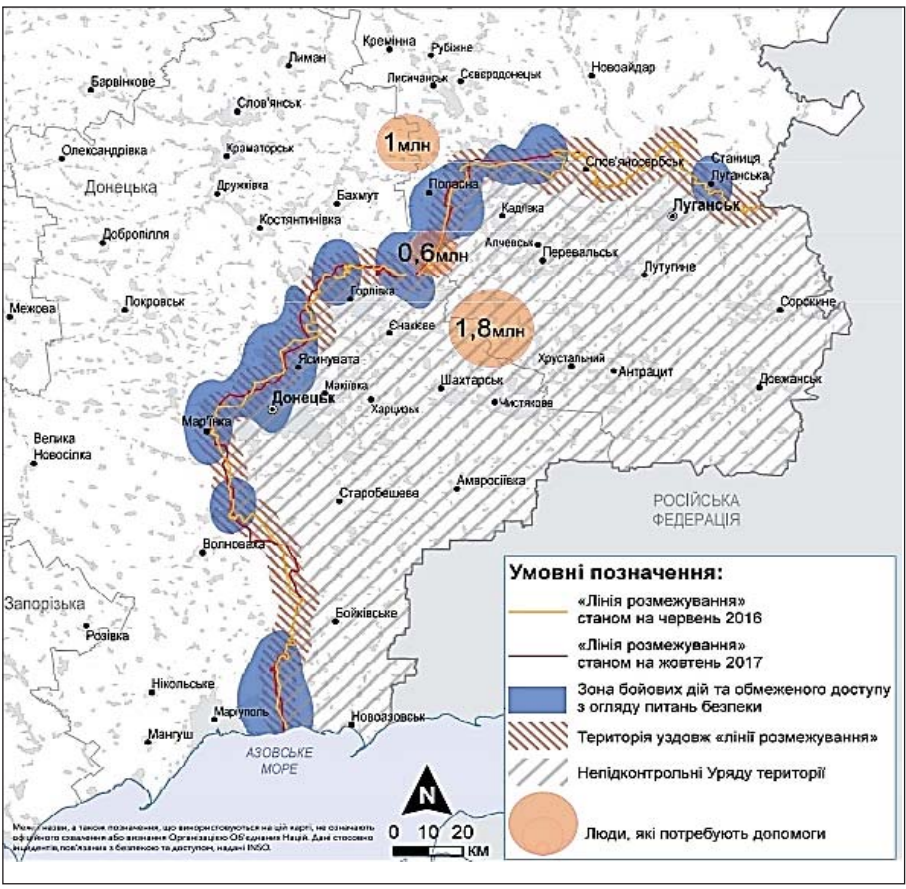

Рис. 2. Картосхема території Донбасу офісу ООН з координації гуманітарних питань [15]

3. Постійна воєнна активність, яка проявляється в позиційних боях. За словами координатора допомоги ООН Н. Вокера, кожного місяця відбувається 40 тис. порушень режиму припинення вогню [13]. З початку війни на територіях Донецької та Луганської областей багато районів забруднено мінами і вибухонебезпечними матеріалами. За попередньою оцінкою, площа таких районів становить майже 7 тис. км² підконтрольної території й орієнтовно 9 тис. км² окупованих територій Донбасу й Автономної Республіки Крим.

4. Системним структуруванням просторової організації прилеглої території для воєнних, гуманітарних потреб. Системне структурування простору передбачає: а) військово-територіальне структурування (вогневі точки і рубежі, командно-спостережні пункти, лінії оборони, фортифікації, лінії відведення важкої техніки і заміновані ділянки території, об'єкти управління, зв'язку, шляхи постачання ресурсів, об'єкти тилового забезпечення, військові госпіталі та ін.); б) адміністративно-територіальне структурування (зміна адміністративного статусу населених пунктів, створення нових адміністративно-територіальних одиниць і органів влади, зміна меж адміністративно-територіальних одиниць, перепідпорядкування підконтрольних населених пунктів від одних адміністративно-територіальних одиниць іншим); в) гуманітарно-територіальне структурування (пункти надання адміністративної, соціальної, медичної і гуманітарної допомоги, гуманітарні коридори, представництва моніторингових і допомогівих гуманітарних організацій); г) структурування культурного ландшафту, передбачає формування політики пам'яті різними сторонами конфлікту шляхом його трансформації: зміна топонімів, бідівництво меморіалів і знаків, які візуально символізують героїчний епос сторін конфлікту.

5. Стихійне/неконтрольоване структурування простору передбачає формування зон виключення (сірих зон; територій «но-го»; територій, вражених техногенними катастрофами).

6. Обмеження прав і свобод цивільного населення, вразливість цивільного населення до насильства. У квітні 2018 р. зареєстровано понад 1 мільйон перетинань «лінії роз-

межування» – це на 120 тисяч більше, ніж у попередньому місяці. Жінки, чоловіки та діти, які перетинають «лінію розмежування», регулярно піддаються небезпеці від мін та обстрілів [13]. Невелика кількість КПП: Гнутаєве, Троїцьке, Мар'їнка, Майорське (Донецька обл.) і Станиця Луганська (Луганська обл.).

7. Адміністративно-правова підпорядкованість воєнному керівництву.

8. Складний комплекс конструктивних і деструктивних зв'язків між сторонами протистояння: а) конструктивних (гуманітарні зв'язки: обмін полоненими, заручниками, пораненими і тілами загиблих; миротворча діяльність: робота в спостережних місіях щодо демілітаризації території; обслуговування спільної виробничої та соціальної інфраструктури; регулювання потоків людей, товарів і послуг на контрольно-пропускних пунктах); б) деструктивних (диверсійно-розвідувальна діяльність, незаконна виробнича кооперація, контрабанда, перетин лінії протистояння поза контрольно-пропускними пунктами).

У межах лінії конфронтації проживає 0,6 млн. ос., які фізично, політично, соціально й економічно ізольовані, що порушує всі права людини й ускладнює перспективи миру та примирення. Наприклад, станом на 18 лютого 2015 р. зі Світлодарська, міста на лінії розмежування, через постійні обстріли терористами виїхали 6 000 осіб, у місті лишилося 6 000 людей [18]. Потужні міські бої точилися в червні 2015 р. у Мар'їнці. З погляду позиційної війни найбільш вибухонебезпечною точкою дотику зони АТО на Донбасі залишається ділянка між блокпостами «республіка Міст» (на північно-західній околиці Донецька) та «Шахта» (на півночі Авдіївки). Ця ділянка цілком заслужено вважається в усій зоні АТО однією з найбільш замінованих [12].

У даний час основні бої ведуться за контроль над промисловою зоною Авдіївки, що призвело до значного її руйнування (у зоні постійних обстрілів із 7 березня 2016 р.). Місто зазнало значних руйнувань житлового сектора під час загострення військових дій у січні – березні 2017 р. У місті розташований Авдіївський коксохімічний завод. На його території розірвалося понад 320 снарядів [1]. Особливо непокоїть швидка ескалація бойових дій поблизу

Донецької і Верхньокальміуської фільтрувальних станцій, що багаторазово обстрілювались упродовж конфлікту. Ці фільтрувальні станції постачають воду понад 1,1 млн. споживачів по обидва боки від «лінії розмежування» [21].

Військові дії тільки ускладнили непросту соціально-економічну ситуацію. Це проявляється в спричиненій війною деіндустріалізації. Внаслідок бойових дій затоплено шахти. Є проблеми із шахтами «Южная» і «Артема», які вже частково затоплені. Шахти з обох боків від лінії розмежування пов'язані гідравлічними зв'язками. Вугільні шахти Донбасу затоплюють ґрунтові води. Після переходу територій під контроль так званих ЛНР і ДНР частину з них закрили, а з виробок перестали відкачувати воду. Тепер під загрозою затоплення прилеглі території. Шахтна вода з великою кількістю солей загрожує перетворити їх на болота, непридатні для життя і ведення сільського господарства. Первомайсько-кіровська група шахт розділена лінією фронту. Під час бойових дій на непідконтрольній території виявилися 62 шахти, 7 із них перебувають на стадії ліквідації за рішенням влади так званої ЛНР. Якщо припинять відкачувати там воду, під загрозою затоплення опиняться прилеглі вироблення на підконтрольній українському уряду території, а також на території Росії [23]. Є загроза цілковитого затоплення шахти «Юнком», де 1979 р. провели підземні ядерні випробування. Аналогічні проблеми можливі в районі Горлівки, Макіївки, Вуглегірська й інших міст на окупованій території [24].

Чотири роки безперервного конфлікту в Україні також призвели до того, що понад 40 000 будинків з обох боків від «лінії розмежування» зазнали різного типу пошкоджень. У період з березня по серпень 2017 р. новий спалах бойових дій завдав шкоди ще понад 700 будинкам. 2018 р. необхідно буде відновити щонайменше 10 000 будинків (усі види ремонтних робіт з обох боків від «лінії розмежування») [15]. Загальні матеріальні втрати Донбасу за час російської окупації становлять майже 13 мільярдів грн. [16]. Керівник гуманітарної місії ООН в Україні Н. Вокер зазначив, що міжнародні гуманітарні програми на Донбасі забезпечені лише на 4%, тоді як гуманітарної допомоги через конфлікт на сході України потребують 3,4 млн. людей [13].

Висновки із проведеного дослідження.

Міста в умовах сучасної війни стали основним об'єктом організованого насильства не тільки через їхню стратегічну важливість, але і через урбанізацію, яка переносить міжлюдські конфліктні відносини в місця концентрації населення, промисловості, виробничої і соціальної інфраструктури. Гібридна війна на Донбасі передбачає потужну інформаційну підтримку. Відображення засобами масової інформації руйнування міського середовища здійснюється з метою створення в масовій свідомості образу страждань мирного населення. Це стає частиною маніпулятивних технологій і стимулює політичну мобілізацію населення, виправдовує іноземне втручання в очах міжнародної спільноти. Невибірковий обстріл населених пунктів є актом незаконного насильства з терористичною метою. Це спричиняє паніку в населених пунктах оперативного тилу сил ООС (у минулому АТО). Урбіцид спровокований активним перекиданням важкого озброєння через держкордон із російської території. Цілями ставали життєво важливі промислові об'єкти й об'єкти інфраструктури для послаблення позицій української сторони в прилеглих до лінії розмежування районах. Враження житлових будинків відбувалися через помилки з обслуговування важкої техніки, пов'язані з низькою підготовкою незаконних збройних угруповань. Численні воєнні формування упродовж 2015–2016 рр. змагалися за перерозподіл ресурсів і сфер впливу, через що відбувалися взаємні обстріли територій під контролем бойовиків. Ресурси незаконних формувань залежали від територій, які вони контролювали. Найбільше постраждали міста чи їхні окремі райони, які надавали, завдяки своєму положенню, стратегічних переваг одній зі сторін конфлікту – так звані виступи – Горлівський і Світлодарська дуга [8]. Також ті, де розташовані найважливіші транспортні вузли (Іловайськ і Дебальцево). В умовах сучасної позиційної війни на Донбасі найбільшою інтенсивністю руйнувань середовища закономірно характеризується лінія зіткнення. Отже, вивчення міського театру військових дій має велике значення для перспектив розвитку України з огляду не тільки на конфлікт, а й на підготовку до постконфліктної відбудови Донбасу.

Перспектива подальших досліджень пов'язана з вивченням впливу війни на деіндустріалізацію Донбасу та її соціальні наслідки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авдіївський коксохім Ахметова знеструмлено через обстріли. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/01/30/619249/>.
2. В Авдеевке по-прежнему нет тепла, воды, пенсий, автобусного сообщения // 62.ua. URL: <https://www.62.ua/news/668631>.
3. Війна на сході України // Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Війна_на_сході_України.
4. Гусева Н., Задесенцев О. Проблеми розвитку Северодонецько-Лисичанської агломерації в нових геополітичних реаліях. Науковий вісник Харківського державного університету. Серія «Географічна». 2017. № 7. С. 36–42.
5. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В. Горбуліна, О. Власюка, Е. Лібанової, О. Ляшенко. К.: НІСД, 2015. 474 с.
6. Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики / за ред. Е. Лібанової. Київ: НАН України, 2015. 167 с.
7. Луганська ТЕС у місті Щастя потрапила під обстріл // Ukr.Media. URL: <https://ukr.media/ukrain/309112/>.
8. Машовец К. Светлодарская дуга: «ходы и выходы» оккупантов тут читаются вполне отчетливо // UKRINFORM. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-ato/2427463-svetlodarskaa-duga-hody-i-vyhody-okkupantov-tut-citautsa-vpolne-otcetlivo.html>.
9. Мельник І. Міські поселення Луганщини: нові виклики на фоні старих проблем. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: колективна монографія / за ред. К. Мезенцева, О. Олійника, Н. Мезенцевої. К.: Видавництво «Фенікс», 2017. 438 с. С. 121–142.
10. Мозговой А. Конфликтогенность в развитии городов (методологический аспект). Изменения городского пространства в Украине. К.: Реферат, 2013. С. 133–144.
11. Мозговой А. Конфліктогенність міського середовища: методологія дослідження. Український географічний журнал. 2014. № 3. С. 43–51.
12. «Мясорубка и штурмовщина»: эксперт оценил шансы боевиков на прорыв под Донецком // Сегодня. URL: <https://www.segodnya.ua/ukraine/myasorubka-i-shturmovshchina-ekspert-ocenil-shansy-boevikov-na-proryv-pod-doneckom-1115601.html>.
13. На КПП на Донбасі люди не мають адекватного доступу до медичних послуг, санітарних умов та укриття. ООН. 2018. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/4391909.html>.
14. Население Земли 2017. URL: http://countrymeters.info/ru/World#Population_clock.
15. Огляд гуманітарних потреб: Україна // humanitarianresponse.info. URL: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/humanitarian_needs_overview_2018_ukr_20170222.pdf.
16. Оприлюднені останні зведені дані про пошкоджені, зруйновані об'єкти та загальні збитки, завдані Донбасу окупацією. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/oprilyudneni-ostanni-zvedeni-dani-pro-poshkozheni-zruynovani-objekti-ta-zagalni-zbitki-zavdani-donbasu-okupacijeyu-dokument-464963.html>.
17. Сливка Р., Глуханюк Б. Поширення військового урбіциду в пострадянських країн. Регіон – 2017: стратегія оптимального розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 19–27 вересня 2017 р.). Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. 216 с.
18. Станом на 18 лютого 2015 р. зі Світлодарська через постійні обстріли терористами виїхали 6 тисяч осіб, у місті лишилося 6 000 людей // Українські національні новини. URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1439339-zi-svitlodarska-evakuyuvai-polovinu-naselennya-v-abroskin>.
19. Стратегія відновлення Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики // Національна Академія Наук України. 2015. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/10/Стратегія-Відновлення-Донбасу-16.10.pdf>.
20. Тимчук Д. та ін. Вторгнення в Україну: хроніка російської агресії. К.: Брайт Стар Паблішинг, 2016. 239 с.
21. Україна: огляд гуманітарної ситуації (станом на 16 листопада 2017 р.). URL: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/humanitarian_snapshot_november_2017-20171123_ukr.pdf.
22. Украина стала одной из наиболее заминированных стран мира – Минобороны // Голос УА. URL: <https://golos.ua/i/605280>.
23. Шахтам Луганской области грозит затопление, а горнякам – увольнение // Настоящее время. URL: <https://www.currenttime.tv/a/28724790.html>.
24. Штекель М. Под Донецком хотят затопить шахту, в которой проводили ядерные испытания // Радио Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28580100.html>.
25. Як виглядає Станиця Луганська після бомбардувань терористів // Еспресо. URL: https://espresso.tv/news/2014/09/17/yak_vyhlyadaye_stanycya_luhanska_pislya_bombarduvan_terorystiv.
26. Agnew J. Killing for cause? Geographies of war and peace. Annals of the Association of American Geographers. 2009. № 5. P. 1054–1059.
27. Article 8 (2) (b) (iv) of the International Criminal Courts Statute.
28. Berman M. Falling towers: City life after uricide. Geography and Identity: Living and exploring geopolitics of identity. Washington, DC: Maisonneuve Press, 1996. P. 172–192.
29. Bevan R. The Destruction of Memory. Architecture at War. London: Reaktion Books, 2006.

30. Bonine M. Middle East and North Africa. International encyclopedia of human geography in 12 volumes / editors-in-chief Rob Kitchin, Nigel Thrift. Amsterdam: Elsevier, 2009. Vol. 4. P. 82–88.
31. Coward M. Urbicide in Bosnia. Cities, war and terrorism: towards an urban Geo-politics / S. Graham (ed.): Blackwell, Oxford, 2006. P. 154–171.
32. Coward M. Urbicide. The politics of urban destruction. Routledge. 2009.
33. Fregonese S. The urbicide of Beirut? Geopolitics and the built environment in the Lebanese civil war (1975–1976). Political Geography. 2009. № 28. P. 309–318.
34. Ramadan A. Destroying Nahr el-Bared: Sovereignty and urbicide in the space of exaption. Political Geography. 2009. № 28. P. 153–163.
35. Report on the human rights situation in Ukraine 15 December 2014 // Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 2014. URL: http://www.un.org.ua/images/stories/OHCHR_Report_on_Ukraine_15_December.pdf.
36. Report on the human rights situation in Ukraine 1 December 2014 to 15 February 2015 // Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 2015. URL: http://www.un.org.ua/images/stories/9thOHCHRreportUkraine_1.pdf/
37. Report on the human rights situation in Ukraine 16 May to 15 August 2015 // Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 2015. URL: http://www.un.org.ua/images/stories/HRMMU_11th_report_08.09.2015.pdf.
38. Slyvka R., Zakutynska I. Spatial features of military urdicide in Ukraine. Acta Geographica Silesiana. 2016. № 23. P. 97–109.
39. Slyvka R., Slyvka L., Atamaniuk Y. Transformations of the culturall and scape of Donbas during the armed conflict 2015–2017. // Studia z Geografii Politycznej i Historycznej. 2017. Vol. 6. P. 305–326.
40. UN Reports on Human Rights Situation in Ukraine // UN. 2018. URL: <http://www.un.org.ua/en/publications-and-reports/un-in-ukraine-publications/3592-un-re-ports-on-human-rights-situation-in-ukraine>.
41. Urbicide // Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Urbicide>.
42. Zaprianov D. Is the destruction of urban structures a form of violence? // E-International Relations Students. 2012. URL: <http://www.e-ir.info/2012/06/15/is-the-destruction-of-urban-structures-a-form-of-violence/>.